

Шляхецькі Забави

або

Пан Потоцький.

Історичні оповідання.

— Ціна 20 цнт. —

Ню Йорк — New York.

1920.

Українська Народна Книгарня
433 EAST 9th ST., NEW YORK, N. Y.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00402873 (O)

Без	80
Буг	80
Бурлака, драма в 5 діях	60
Вихованець, комедія в 3 діях	80
Вихрест, драма в 5 діях	80
В неволі темноти, ком. в 3 діях	80
Дай серцю волю, драма в 5 діях	\$1.25
Душогуби, драма в 5 діях	80
Дячиха, комедія в 4 діях	60
Жидівка вихрестка, драма в 5 діях	80
Запорожський Клад, ком. опе. 3. діях	\$4.50
За Немань-іду, оперета в 4 діях	\$1.25
Катерина, драма в 4 діях	80
Кохане в мішках, водевіл в 1 дії	30
Мати Наймичка, драма в 4 діях	80
Невольник, драма в 5 діях	\$1.25
Ой не ходи Гриця та на вечерниці, драма в 5 діях	\$1.75
Орися, комедія в 4 вія	60
Панна Штукарка, комедія в 3 діях	60
Пімста жидівки, драма в 5 діях	\$1.25
Повернув ся із Сибіру, драма в 5 діях	80
По ревізії, етюд в 1 дії	50
Пошились у дурні, ком.-опера в 3 діях	\$1.25
Сатана в бочці, комедія в 1 дії	80
Сватане на вечерницях, водевіль в 1 дії	80
Тарас Бульба, драма в 4 діях	80
Умара, драма в 5 діях	80
Як ковбаса та чарка, то минесь ся і сварка, водевіль в 1 дії	50

Всі замовлення посилайте на адресу:

NARODNA KNYHARNIA

433 East 9-th St.,

New York, N. Y

81

Шляхецькі Забави

ОПОВІДАННЯ.

ІВ. К.

Ню Йорк, Н. Й. — New York, N. Y.

1920.

ЛІТЕ ІМ.В.СВЯТОМУСЬКА
НАН УКРАЇНИ

5057128

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

“...Якби розказать
 Про якого небудь одного маґната
 Історію-правду, то перелякать
 Саме-б пекло можна...”

Тарас Шевченко.

Страшні були часи панованя польської шляхти на Україаї, — часи, коли ніякий закон не мав сили, коли кождий пан і підпанок мав необмежену волю над робучим народом. Жили сі пани в гарних, великих палатах, — а кругом них стояли обдерті непоцяті хати; мали повні комори всякого богатства, — а люде вмирали з голоду і холоду; цілими днями справляли гучні забави, бенкети і польованя, — а селяни кровавим потом зливали поля, щоби родив ся на них хліб для пана. І не тільки примушувала шляхта селян до тяжкої роботи і тримала їх в біді і нужді; пани придумували ще всякі насильства, щоби більше муки завдати селянам. Ніколи дівчина не могла перейти спокійно коло двора; жінка не могла спокійно пійти в ліс за губами чи хворостом; ніколи не вільно було спізнити ся на поле; за найменшу провину або й без ніякої причини пан зневажав чоловіка, бив-катував, часом і убив на смерть. Поводила ся шляхта з людьми, як не можна гірше поводити ся й з товариною.

Наші люди знають сотки оповідань про ті «панські жарти». В сій книжочці ми подаємо декотрі з них — пару незначних, дрібних каплин з безмежного моря кривд, заподіяних нашому народови польськими панами.

В першій частині книжочки містимо кілька оповідань про самоволю польського маґната Миколи

Потоцького. Народ зве його також Каньовським. Назву сю отримав Потоцький від міста Канева, де був старостою. Жив він перед 130 роками. За молодих літ учив ся у львівських Єзуїтів. Маючи ледве 21 літ, став уже паном величезних маєтків. До тих маєтків належали цілі ключі в Галичині і на російській Україні. Розпоряджаючи ними, не оглядав ся Потоцький на нікого і вславив ся такими злочинами, як ніякий иньший пан перед ним і по нім. Запалити село, щоби ночію було йому видно вертати з весілля або з польованя, застрілити бабу, що збирала в лісі опеньки, всипати підданному сто нагаїв — все те було для нього забавкою. Ще до недавна жили люди, що пам'ятали гарну, молоду Бондарівну, яка не хотіла піддати ся пану Потоцькому, за що він і збавив її віку. В Луцьку на Волині — де та подія стала ся — можна ще й нині в сільських хатах подибати образ молоді, гарної дівчини в селянській одіжці. Се молода Бондарівна, котру Потоцький житя позбавив. Та часом трапляло ся так, що і Потоцькому обірвало ся те, що йому належало ся. Мимо всіх звівіртв М. Потоцького, наш нарід не згадує його з ненавистію, очевидню тому, що той звівірт в людськїм тілі мав одну добру прикмету: дотримував раз даного слова. А кілько було між польськими шляхтичами таких, котрі не мали в собі нічого людського. Про таких все пам'ять загибає, хочби їм ставити і незнати які будівлі та пам'ятники.

Друга частина нашої книжочки містить не менше страшні і кроваві, «жарти» иньшої польської шляхти; бо кождий польський, шляхтич, кождий оконом, кождий посіпака уважав себе рівним Потоцькому і не хотів дозволити застидати ся магнатови. Сю історію, поміщену в другій частині книжочки, списав таки Поляк, і то шляхтич, граф Старженський, який власними очима глядів на страшну самоволі своїх сучасників. Списав їх тай передав внукам на сором. А що ті внуки не показують ніякої охоти поправити ся, то ми друкуємо ті оповідання; нехай наші люде знають, з ким мають до діла.

I.

ПАН ПОТОЦЬКИЙ.

1. Пісня про Бондарівну.

У містечку Берестечку
Команда стояла —
Молодая Бондарівна
В ратуши гуляла.
Де не взяв ся пан Потоцький —
Звелїв танець грати,
Та як начав Бондарівну
За ручку стискати.
Молодая Бондарівна
Сих жартів не знала,
Та підняла білу ручку —
Йому в лице дала.
А там були такі люди,
Що сказали стиха:
«Тікай, тікай Бондарівно,
Буде тобі лихо!...»
Утікала Бондарівна
З міста та на місто,
А за нею пан Каньовський
Зо всім своїм військом.
Утікала Бондарівна
Темними лугами,
А за нею два гайдуки
З острими мечами.
Один піймав один піймав
Пригорнув до себе:
— Ой, жаль мені, Бондарівно,
Ой, жаль мезі, тебе!

Другий піймав, другий піймав,
За чорную косу:

— Годіж тобі, Бондарівно,
Ще й гуляти доси!

Та привелиж Бондарівну
В новії покої,

Посадили Бондарівну
За столи тисові.

Посадили Бондарівну
До стіни плечима.

А до пана Каньовського
Чорними очима.

Посадили Бондарівну
На золотім кріслі:

— Співай, співай, Бондарівно,
Жалобнії пісні.

Як начала Бондарівна
Пісоньки співати,

Ой, як начав пан Каньовський
З жалю умлівати!

— А чи маєш, Бондарівно,
В сих покоях жити, —

А чи маєш, Бондарівно,
В сирій землі гнити?

— Луччеж мені, луччеж мені
В сирій землі гнити,

Чим з тобою недолюдом
В сих покоях жити!...

Як ударив пан Каньовський
З нової рушниці,

Та попав же Бондарівну
В ті красненькі лиця.

— Дайтеж, слуги, дайте слуги
До Бондара знати,

Нехай прийде старий Бондар
Дочку поховати.

Як прийшов же старий Бондар
Як начав плакати:

— Одним одну дочку маю —
Мушу поховати!...

2. Голка.

Кілька миль від Тульчина, коло одного маєтку Потоцького, жив з жінкою, з дітьми, небогатий шляхтич пан Кондратович. Мав він кілька моргів земельки, фільварочок, добре працював і хвалив Господа, не прохав в нікого хліба. Розсердився раз на його за щось економ того маєтку, пан Трудурський, — а кожний з економів теж удавав з себе Потоцького, — тай вигнав бідного шляхтича, з жінкою з дітьми з власної хати. Що робити бідлошньому шляхтичу? Не запозивати ся-ж йому з магінатом! От він осідлав коника, тай поїхав собі в Тульчин до самого Потоцького, щоб здать ся на ласку і правду його ясновельможности. Не доїжджаючи милу до Тульчина, Кондратович здалека побачив поїзд Потоцького. Сам він їхав попереду, а за ним цілий шкадрон жовнірів, козаків, доїзжачих, стремених і псарів з гончими і хортами. Дуже зрадів Кондратович, побачивши Потоцького: «Се, думав, сам Господь посила його мені; може він ласкаво мене вислухає і звелить вернути заграблену худобу.» Зупинив коня, зняв шапку і стоїть собі; не осмілившись сам і підїхати до гетьмана. Аж ось сам Потоцький шпигнув коня острогами і підскочив до Кондратовича.

— Хто естесь? спитав Потоцький. — Шляхтич, ясновельможний пане, — одвітив Кондратович, нахиляючись аж до луки. — А маєш голку? — знов спитав Потоцький. Кондратович винняв баньки, дивить ся йому у вічі, не знає що й казати. — Маєш голку, гунцвот, лайдак? — гримнув Потоцький і брови нахмутив і почервонів: вже й розсердився! Так зараз його чортяка і вхопила за серце. — Нема, ясновельможний пане, — одвітив Кондратович. — Німа! — крикнув Потоцький, аж зубами заскреготав. — Патшай, — каже, показуючи застромлену в рукав голку, обкручену ниткою, як буває у кравців, — патшай: я грабя Потоцький, коронний гетьман, пан

над панами, мам сто городів*), — і в мене є голка, щоб часом — розірветь ся — зашити, а ти ланець**), безштанко, і в тебе нема?... А нуте, хлопці, дайте йому в скуре! — Не дали йому бісові котолупи і слова промовити, стягли раба божого з коня і почали чухрати канчуками; а Потоцький дивить ся та приговорює: — Оттак дурнів вчать та на розум наводять! Оттак і ти вчи і лупи їх власною моєю рукою! — Можеб ще більше всипали небораку, на на його щастє схопив ся зайчик. От Потоцький покинув Кондратовича і чкурнув за куценьким. Не схаменуєв ся бідолаха Кондратович, відкіль йому і лихो склалось; думав знайти заштиту, правий суд, а знайшов, ні за що, ні про що люту кару. «От, тобі думає, і паньська правда! запозивай тепер маґната до божого суда!» Заплакав сердешний і поїхав до Тульчина до свого родича, що служив у Потоцького конюшим. Приїхавши, розказав йому усе, як було, як його Трудурський ограбив і як Потоцький одчухрав. — Якаж у тебе думка? — питає родич. — От яка, — каже Кондратович, — тепер мені вже не до земельки: нехай вона чортам достаєть ся; жінку з дітьми віддаю на волю божу, а сам... пропаду, а вже віддячу диявольському сину!

Нічого казати, завзятий таки з біса був і Кондратович, — не з того десятка, що гоють спину чужими дукатами. Та ще, нівроку йому, і здоровий був; на одну руку трьох би таких клав, як Потоцький. — Не журись, — каже родич, — віддячиш, коли вже тобі так того схотїлось; я тобі й пораду дам. Чи ти знаєш ту капличку, що в кінци парка? — Як не знати? одвітив Кондратович; а сам аж затрусив ся від радості. — От у сюж капличку, — каже родич, — Потоцький перерядившись старцем***), що суботи ходить відмолювати у Почаївської Богоматери гріхи, що за тиждень назбирають ся. Завтра субота; устанеш раненько, то там його і застанеш,

*) городи — міста.

**) ланець — обідранець.

***) старець — жебрак.

як сотника в горосі і що душі твоїй схочеть ся, те з ним і зробиш. — Кондратович почувши се, як на сьвіт народив ся. Зараз і вигадав, що йому робити. Велика радість для чоловіка — помочи тому ворогу, котрого покарала зла година, а ще більша, віддячити потному ворогу. Здасть ся, караш його не за одного себе, а за всіх, за все те лихо, що він робив людям. І ще чорти не бились навкулачки, як Кондратович, узявши добрий малахай, потяг у парк до каплички. Не заходячи до неї з півгонів, забрав ся в гущавину тай стереже Потоцького, як той кіт мишу. Тільки почало трохи розвиднювати ся, аж чує Кондратович щось залопотіло, — іде Потоцький такий обірваний та обшарпаний; у сіміразці, іще й з торбою через плече. Кондратович і дух притаїв, оком не змигне; дивить ся — увійшов Потоцький у капличку і став молити ся. То простягнеть ся крижем, то кулаками в груди себе стосує, то руки до гори підіймає — живий на небо лізе. Устав Кондратович, аж трусить ся, так йому захотілось напити ся тої пімсти. Дав Потоцькому трошки помолити ся, а там увійшов у капличку, ударив кілька поклонів, і став голосно молити ся: — Найсьвентша Матко — каже, а сам своє думає: — Пошли усякого щастя, здоровя, талану і довголітя дідичу нашому, ясновельможному пану Потоцькому, за те, що він нас дурнів вчить і до розуму доводить! Нехай він і діти його панують над нами до кінця сьвіту! — Потоцький притулив ся в кутику і слухає, аж облизуєть ся; як маслом його по душі маже тою молитвою. Зараз пізнав, що то той шляхтич. котрому вчора задав він пшваби. Скінчивши Молитву, Кондратович обернув ся до Потоцького, тай питає: — А що ти тут робиш, старче? — Молив ся, вельможний пане, — одвітив Потоцький, низенько вклонившись і затуляючись торбою, щоб часом не пізнав його шляхтич. — А маш голку? — Бач, який розумний! — подумав Потоцький, — мабуть вже у його голка є. — Чи маш голку? гуңцвот, лайдак! гримнув Кондратович, визьвірившись на Потоцького. — Німа, вельможний пане, — одвітив По-

тоцький, а сам мерщій до дверей думає: От собі на лихо навчив чоловіка, щоб не задав він мені такої ще прочуханки, як я йому вчора. — Німа крикнув Кондратович, простягаючи руку. — Ось дивись, — каже, — я гоноровий шляхтич, мав кілька моргів землі, два коні, корову, чотири свині — і у мене є голка, щоб не ходити обірванцем, а ти гольтінака, ланець, безштанко, а в тебе нема!!! — Та се кажучи, хал його за чуб: вихрив, вихрив, далі голову між коліна, ну його шмагати малахаєм; шмагає, шмагає, а сам приговорює: — Оттак батько наш Потоцький звелів дурнів вчити, та на розум наводити! Не я тебе бю, а бє власна його рука. — Супонів, супонів, поки він не зомлів. Вдоволивши серце й душу, Кондратович плюнув на Потоцького тай пішов собі до родича. — А що? спитав родич, побачивши Кондратовича. — Знатного перегону задав, — каже Кондратович усьміхаючись: — Буде згадувати ту голку що суботи! — Тікай же швидче, а то щоб він на шибиници тебе не провітрив! — За що?... хібаж не сам він звелів мені дурнів вчити! Аджеж я торопив не його, а старця і ще власною його рукою. Та кудиж і тікати від Потоцького? Хіба на той сьвіт, а на сім не сховаєш ся! — Та воно так, тільки гляди: ти сам знаєш, що у тих маґнатів така правда, як у цигана сорочка: і коротка і латана. І правда та у них, як кий в руці: яким кінцем схоче, тим і вдарить. — Оттак поговоривши, тай прислухують ся, яка буде чутка об Потоцькому. Аж ось, зайшов до родича з двору служонци тай каже, що гетьман вчора на польованні трошки застудив ся, тай занедужав. На другий день тільки вернулись з костьола, аж прибіг козак Чи тут, — питає, — гостює пан Кондратович? — Тут, — каже родич, — а на що вам? — Гетьман кличе до себе: нехай швидче йде! Сьміло пішов Кондратович до Потоцького, думає собі: — Що буде, то й буде, а буде те, що Бог дасть. Тільки побачив його Потоцький, зараз і крикнув: — А що, чи маєш тепер голку? — Тільки вже спитав не так, як тогди, а ласкаво, усьміхаючись.

— Маю, ясновельможний пане! — одвітив Кондратович, показуючи голку. Глянув на неї Потоцький — неначе не бачив, а там вже не тільки очі, і спина бачила ту голку. — А чи не прийшлося тобі навчити якого-небудь дурня? — питає гетьман, а сам пильно дивить ся на Кондратовича. — Як не траплялось, ясновельможний пане! — сьміло відповів Кондратович: — Вчора у каплиці спіткав якогось старця і добре одшмагав, — довго буде згадувати ту голку. — Тут Потоцький став розпитувати Кондратовича, відкіля він і зачим прийхав. От він і розказав йому усе, що треба. Гетьман ласкаво його вислухав, узяв лист паперу, щось написав, тай каже:

Озьми сей розказ і віддай його найстаршому економу, то все зробить ся, як тобі й не снилось! Кондратович подякував гетьману, поцілував полу його контуша і пішов з кантору. Тільки прочитав той лист економ, як витріщить ся, як крикне: Кілько літ служу ясновельможности, а він мені десяти гроший не опдарував, а тут чорт-батька-зна кому і за що дає гроші і землю! — Се ж моя земля, — каже Кондратович, — ще батьківська. Не свою дає, а ту що пан Трудурський заграбив! — Розказуй не свою!... Потоцький звелів в придачу до твоєї землі дати у трое тільки, і ще двісті дукатів, от-що! — Так тобі жаль чужих гроший, а не жаль чужої спини? Позавчора Потоцький всипав мені двісті канчуків, а сьогодні відсеинав двісті дукатів: так покуштуй перше канчуків, то тоді вже і завидууй ласці ясновельможности. — Забравши гроші і розказ до пана Трудурського, Кондратович подякував родичеві за пораду поїхав собі до дому, веселий і щасливий. Хоч спина ще не загоїлась, так думка-ж і серце вже не та. Не прийшло і тижня після того, як поїхав Кондратович, прибїг пан Трудурський до Потоцького, і тут йому в ноги. Змилуй ся, ясновельможний пане, — заголосив — пся-кров, гунцвот Кондратович віку мені збавив, до полусмерти зашмагав канчуками, трохи голови не відкрутив із чубом. — За віщо? — спитав Потоцький. — Чорти його батька знають, за ві-

що! Стрів мене одного у лісі, тай пита: «Маш голке?» Нема, кажу. А він як крикне: «Ах ти голодранець! патшай,» каже показуючи застромлену у рукаві голку: — «Я з ласки пана Потоцького обиватель, а ти наймит, приплентач, і в тебе нема?» За чуб мене, стяг з коня і давай тращить. Та ще й приговорює: «Оттак батько наш Потоцький звелів дурнів вчити, та на розум наводити! Не я тебе бію, а бє його власна рука!» Пан Трудурський думав, що Потоцький почувши се, розлютить ся і звелить повісити Кондратовича, а Потоцькому і байдуже: регочеть ся собі, аж за живіт береть ся. Трудурський, щоб його розжалобить, розказує, яка важка рука у Кондратовича. А Потоцький ще гірш сьмієть ся, аж ніжками дригає. та регочеть ся. Деб то йому не знати, яка там рука у Кондратовича! Далі, як натішив ся в волю, і питає пана Трудурського: — А в якій ти школі вчивсь? — В Минжиріцькій, у піярів, ясновельможний пане, — каже пан Трудурський. — А як ти добре вчивсь і слухав своїх начителів, чи була тоді за се яка винагорода? — Як же! патри*) вішали мені на ланьцушку мідяну бляшку, а мати годувала марципанами з міґдалами. — Ну, як вернеш ся ж в майонтек, то зараз відішли Кондратовичу сто дукатів за те, що він добрий учень. — Пан Трудурський став спорити, так, куди! Потоцького не переспориш: що він раз сказав, то так і буде. Його воля усім закон. Довго втішались тою голкою. Далась вона не одному в знаки, не одного шпигнула. Було, як хто хоче віддячити своєму ворогови, то й чіпаєть ся його. «Чи маш голку?» Як нема — то й бє і товче його. Хтоб куди не їхав, то хліба не візьме на дорогу, а вже голку застромить у рукав.

3. Потоцький та баба Зазуля.

Одного разу — в осені се було — стара баба Зазуля, пійшла в ліс по опеньки. Чи назбирала вона

*) патри — ксьондзи.

їх, чи може ще тільки почала збирати, коли — дивись на бік — аж їде пан Потоцький з рушницею через плечі й собаки рядом біжать. Як стояла, так і отеріла стара, ані ворухнеться. (Пан Потоцький когось не зустрів поодиначого, то щось йому та вкоїть — тим і боялись зустрічати ся з ним). Стоїть ото, кажучи, вона, всім тілом тремтить, мов у пропасниці. Підїздить до неї пан: — А що ти ту робиш, бабусю? запитує її пан. — Опенечки збираю, паночку, — на силу промовила вона. — А як ти прозиваєш ся? — Зазуля, паночку. — А так, ти зазуля, а я тільки сього й шукав. Вилазь на дерево, та куй по зазулиному! — Я стара, не вилізу, паночку — крізь сльози промовила баба. — Лізь, я підсаджу тебе, зазулько. — Стала баба горяпкати ся на дерево, а він її гараном і давай підсаджувати. Вилізла ото баба на дерево, стала на гіляку та й стоїть, трусить ся. — Починай кувати! гукає пан. — Ку-ку! ку-ку... закувала баба. Пан живо націлив ся з рушниці на бабу — бух! так та Зазуля і впала з дерева до долу. Вбив вражий син. Підїхав пан до баби ближше, подивив ся, пореготав ся з Зазулі і поїхав собі дальше.

4. Як Потоцький убив молодицю.

Раз подобалась Потоцькому якась дуже гарна молодиця, та не піддалась: чого вже він їй не давав, як біля неї не заходжувавсь! От чортяка і вхопив за серце маїната: призвав до себе якогось дотепного маляря Влоха і звелїв йому списати з тої козачки портрет. Як скінчив Влох той портрет і приніс його до Потоцького, привели і молодицю. Глянув маїнат на неї і на портрет — стоять перед ним як дві сестрі; обидвіж такі і гарні і смутні і тим усе гордим поглядом на його дивлять ся. Довго Потоцький дивив ся на портрет, а там понуро глянув на козачку таї каже: Бачиш, як я поважаю твою красу? І внуки побачать, яка ти була гарна; а за те, що твоє серце

не приклонилось до того кохання, ти повинна смерті; коли не мені, то не дістань ся ж нікому!... Вихопив ізза пояса пістоль, тай застрілив небогу.

5. Потоцький і горшкодрай.

Ішов горшкодрай через село і кричав: Горшки направляти! А Потоцький се вчув прикликав горшкодрая до себе: — А чо' ти кричиш, чоловіче? питає маїнат. — А я кричу, щоби давали горшки направляти. — Ци ти так людей дуриш, та дурно гроші береш, ци ти такой направляєш? — Горшкодрай каже: — Я таки направляю. І сказав Потоцький до горшкодрая: — Стій ту на ганку, доки я не вийду; зачекай на мене! І виніс горнець і пустив з гори з галерії на плитки. І розсилав ся горнець на дрібні кавальчики. А горшкодрай сів тай над горшком плаче, бо не годен горшкови жадної ради дати. А знає горшкодрай, що го чекає велика кара; як направить горнець, то дваїцять п'ять ринських, а як не направить, то дваїцять п'ять буків. Виходить кухар і каже до горшкодрая: Кобис зложив горнець до купи, а як будуть в горшку дірки, то я тобі пораджу. І горшкодрай зложив горнець і і вбрав в дрів і приніс до кухні. А кухар взяв лою і обілляв з середини горнець, що ся позатикали в горшку всі малі діри. І наляв зимної води і виправив кухар горшкодрая до пана. І приніс горшкодрай і поставив на стіл і вода не текла. Дав горшкодраєви дваїцять і п'ять ринських і відправив його далі в світ горшки направляти.

6. Як Потоцький учив людей у браму їздити.

Пан Потоцький казав раз поставити браму серед пустого поля, а коло неї кількох гайдуків з канчуками. То вже ті пильнують: хто їде полем, так собі, напрість, то що його там обходить якась брама там,

де нема дороги, ото гайдуки зараз кричать: «Стій!» То бідолаха стає, бо видить, панські гайдуки. А вони до него: — А ту, сякий-такий, куди їдеш? Не бачиш, що тут наш ясновельможний пан браму поставив? То як ти собі гадаєш, на що він се робив? На що собі кошту причинював? А на те, щоби такі дурні, як ти, не їхали куди будь, тільки щоби в браму їхали, як належить ся! — Тай стягають раба божого з воза, простирають на серед поля, сиплють дваццять п'ять нагаїв, ще й приговорюють: — А щоб ти знав, як по за браму їздити!

7. О г о н ь .

Іде пан Потоцький і здибає хлопа. Каже: — Маєш вогонь? Каже: — Маю. Ну, зробиж мені до трох разів вогонь; як не зробиш до трох разів, то дістанеш сто нагаїв, а як зробиш, до дістанеш сто рублів. — І той кресилом зробив і дістав сто рублів. А другий то з боку видів і мав в тім заздрість і взяв, пішов, купив собі крисильце і дістав собі губочку і каже: — Е, той дістав сто рублів, дістану й я. І взяв, сів собі коло дороги — Пан Потоцький їде. — Маєш, хлопе, вогонь? — Каже: — Маю. — Зробиж мені до трох разів вогонь, а зроби хутко, бо курити хочу. Як не зробиш, дістанеш сто буків, а як зробиш, дістанеш сто дукатів. А той креше, креше, креше, п'ять, шість раз і нема вогню. За шестим разом пан Потоцький каже козакам: — Дайте му сто буків. — Як Івана положили, як му сипнуть сто буків, ледво що встав. І Івана до дому аж принесли. І Іван обляг і в гріб пішов.

8. Н а у н а .

У Потоцького та ліси й тепер здорові, а тоди що більші були — за того.... А у його були там і

лісничі і куренні і всі там були. То звісно: панський ліс крадуть — тай продають.

От довідав ся пан Потоцький, що так його ліси переводять: — Стій же, я вам дам! — А льокай, що з ним їздив та підслухував, та тим: Стережіть ся, каже, братя, бо Потоцький дочув ся, що ліс продаєте, та казав, що швидко приїде ліса оглядати. Ті лісничі, як почули, мерщій позгромаджували сьвіже гілля, сьвіжі пеньки снігом поприкривали — і ждуть уже Потоцького.

Коли підняла ся така хуга — сьвіта не видно, — мете! А в лісіс аж вис. Бачать, під'їздить якийсь чоловік до куріня у простій одежині. Зліз з санок, а ті зараз і пізнали вже, що то сам пан Потоцький, тай нічого.... Здорові, люде добрі, пустіть коло вас погріть ся! — Сідай, грій ся! — кажуть.

От, поїдали всі біля багаття*) і пан Потоцький з ними, балакають. Потоцький і каже: — Продайте, хлопці мені дерева! — Що, як то? Панське добро, та щоб ми продавали? Такого доброго пана? — Я вам, каже, і могоричу поставлю. — Могорич, кажуть став, випемо, а дерева не продамо; ми панського добра стережемо як ока! — Виняв Потоцький з саней боклаг горівки — так може відрі в дві — поставив. Сидять, пють... То, бач, він хоче їх підпоїти, сам там пів чарки випе, а їх наповає... Та де там мужика одуриш.

Попили ту горівку: він все таки лізе: — Продайте, хлопці! — Та раз тобі, кажуть, сказали, невіро, що панського добра не продаємо без пана! — Він знову: — А можеб ви, хлопці, продали! — Гей! хлопці — гукнув отаман а візьміть лишю його, чого воно, оця невіра, хоче? — Хлопці так і розіняли Потоцького, тай давай шкварить! Ушкварили йому крізь штани може з пів сотні: — Ото, щоб ти не підбивав добрих людей на зле діло! Їдь, та нікому й некажи! — Потоцький зняв ся, поїхав, та вже нікому й не хвалить ся, чого заробив.

*) багатте — ватра — роздожений огонь.

Після того збирає він усю свою службу. Зійшлися всі. От він велить позвать: — Позвіть мені такого то отамана і таких то лісничих. — Тих кличуть, а у них й душа похолола: — Оце буде! думають. — Прийшли поздймали шапки: — Здорові ясновельможний пане! Чого ясновельможному графу нас потреба? — А Потоцький поздоровкав ся з ними тай каже: — Кажуть, до вас щось приїздило дерева з мого ліса купувати. — А приїздило, ясновельможний пане, приїздило! — Щож ви йому сказали? — А що ми йому сказали, ясновельможний графе? Сказали: Не продамо; ми панського добра стережемо як ока! — А він вам що? — А що, ясновельможний графе, горівкою хотів підпоїти. — А ви що? — А ми горівку випили, а його батогом вибили. — Ну, добре, добре! Так і треба панського добра стерегти! Отже вам за те, хлопці, по дукату! — Ті подякували і пішли.

II.

НА НАШІЙ — НЕ СВОЇЙ ЗЕМЛІ.

1. Як пан Д. на Поділю приймав економа.

Було се в червні, сонце сходило на зовсім чистім видокрузі і заповідало день скварний, подібний до тих чотирьох неділь, що при ненастанній спеці давали ся чути хліборобам. Нічна роса відживила була троха пониклі та вже до половини зівялі трави і корчі. В селі С. стояла глибока тиша. Де-де лише молода жінка з відрами йшла по воду. Втомлені безсонницею вартівники з нічної черги вертали до двора із фільварку, готуючи ся з варті йти на панщину. Перед двірським ганком стояв молодий чоловік у понелястій куртці, оперезаний ремінним поясом, за яким з боку застромлена була цупка нагайка. Його осідланий кінь стояв за брамою прив'язаний

до штахет. Сей молодий чоловік мав під курткою в лівій пазусі пачку паперів, із яких лише риг вистирчав із за одежи. Ся пачка складала ся з кількох аркушів, між якими два були стемпльовані. Се були свідощтва дані йому «обивателями», у яких служив той молодий чоловік. Зміст усіх тих свідощтв був однаковий; кожде висловлювало що його милость пан Н. Н. пробуваючи стільки то й стільки часу «в обовязку» економа поводив ся вірно, тверезо і чесно; а що забажав «пробувати иньшого щастя», то прихилиючи ся до його жадання, по повнім обопільнім сквітованю видаю йому отсе свідощтво, яке обік витиску мойого гербу печатю отсе підписую Н. Н.

Той молодий чоловік, що шукав служби, приїхав іще вчора вечером до С., а не бажаючи того дня задля спізненої пори являти ся до дідича, розпитав у жида шинкаря, коли міг би найліпше трафити, аби застати дідича в дворі.

— Удайте ся до дня, поки пан граф не виїде в поле, — відповів шинкар. Отже шляхтич устав до сходу сонця, та поки добудив ся жида, поки з ним обрахував ся за нічліг, поки осідлав коня і доїхав на ньому до двора, вже дідич попередивши схід сонця, виїхав верхи на звичайну проїздку. Байдуже про се, досить, що вже не застав його молодий чоловік, що ждав з паперами перед ганком.

Та не довго чекав. Сонце ще не підняло ся зза гори, коли на запіненім коні пан граф вернув із привязаним позад його люзаком*) Вбіг тропом на подвірє, а побачивши молодого чоловіка, з офуком запитав його, злізаючи з коня:

— Ви хто такий і в яким ділі прибули?

— Я Рох Юргевич, прибув шукаючи обовязку економічного. Вельможний графе, ось мої папери.

— Пізнійше перегляну, — мовив граф. — А перше здай мені «вашець» екзамен. Умієш добре валити в шкіру? Бо у мене на тім лежить увесь розум

*) Люзак — зайвий, неосідланий кінь.

еконма, а нагайка в моїх добрах, се економічна учителька. Махаєш нею «вашець» часто і густо?

— Не повстидаю ся, ясний графе — мовив з усміхом і підкручуючи вуса Рох Юрґевич.

— Зараз тут нам покажеш пробу, — відказав пан граф, і повівши очима довкола подвіря, побачив мужика, що вийшов з поблизької хати, йшов у поле побіч двора з шапкою в руці і з вилами на плечі.

— Ходи сюди хаме! — крикнув граф на нього.

Мужик прискорив ходу і підійшов до ганку.

— Клади ся, хаме, а «васць», пане Юрґевич, покажи, що вмієш.

Зовсім не зачудований сим наказом свого дідича, не питаючи, що провинив і за що мають його бити, байдужно якби виконував звичайну річ, мужик простягнув ся на землі як довгий, спустивши зріпні штани і підстеливши собі шапку під бороду. Юрґевич добувши нагайку зза пояса, взяв ся до роботи і що сили бив простягненого на землі мужика без придержування. Спадала з гори зі свистом тверда, ремінна нагайка, за кожним ударом лишаючи кровю закипілі синці на обнаженім тілі, а мужик лише стогнав глухо. Таких ударів прийняв уже був 15, коли знетерпівши ся граф відіпхнув Юрґевича, вихопив у нього з руки нагайку, станув на його місці і сам давай бити мужика. За першим і за другим ударом з руки дідича мужик подвоює стогін, за третім ударом нагайка урвала ся і сам держак лишив ся в графовій руці.

— Ось як трутня бють! — крикнув задоволений сам із себе граф до Юрґевича. — Тобі, блазне, до «мши служити, а не бути економом на Поділю. Іди до чорта! Се мовлячи, кинув йому держално нагайки, а Юрґевич відійшов шукати нагайки, що від розмаху графської руки відлетіла була на кількнайцять кроків.

Тимчасом висічений мужик звільна підняв ся і затыгаючи штани на себе підійшов до графа і впавши до ніг стискав їх по звичаю «за відібрану кару».

— Адже правда, хаме, що той трутень бити не вміє, — мовив до нього граф.

— Пане, — підновів йому мужик з покорою. — Не дав би я ваших трьох батогів за його п'ятнайцять.

Підлещиний тими словами, граф погладив себе під бороду і ввійшов до покою, де на нього чекало сніданє. Мужик пішов у поле до роботи, а Юргевич пов'язувавши шнуром свою нагайку, поїхав далі шукати обов'язку.

Коли хто з читачів обурить ся сим описом, то перестерігаю його, нехай свою чулість заховає на щось ліпше; перейдемо ті варварства, що діяли ся мало що не на моїх очах. Певно, що застановляючи ся над розповсюдженням станом неволі від найдавніших часів, чоловік говорить зітхаючи: «Так було від віків і так певно буде ще довго. Алеж чи промовчанє. оправдує насильства, а сумліне праведного і несправедного хибаж се марна злуда? Можливо що й під тутешнім урядом єсть закони, що карають такі і тим подібні варварства, але ті закони майже все будуть безсильні против надужить і того безпосереднього домашнього панованя; там чоловік, як у нас, зістаєть ся власністю подібного до себе чоловіка. Та вернімо тимчасом до заповіджених малюнків.

Я бачив просторі села, яких дідич Б. М. поражений умовою хворобою велів собак повбивати та постріляти у мужиків когути, бо кождий голос збуджував у нього напад шальги. Горе мужикови, що в його присутности крикнув, кашльнув або витер ніс; його катовано немилосердно мов за Бог зна який злочин. Нераз у нападі своєї химери молодий маняк велів бити селян без ліку, а сам звичайно дрімав у часі езекуції. Підвладні посіпаки не покидали бити, поки пан не пробудив ся, і скатованного провинника мусіли виносити з подвіря, бо своєю силою не міг поступити ся. Оттим способом панував сей маняк кільканайцять літ у своїм маєтку і панував би й доси, як би шурина мало що ліпший від нього, змовивши ся з иншими вірителями, не позбавив того безумця маєтку.

В моїм сусідстві, бо лише дві милі відси жив чан І. Н. До таких самих огидних вчинків додайте його безприкладну розпусту. Насилував шестилітні дівчата і не одно з тих дітей оплатило смертю сесе знущанє над ними. Показало ся згодом, що та потора не пощадила й власних дочок. До того просяклий венеричною отрутою ані одної хати в тій широкій маєстности не лишив без тої памятки. Страшенно було бачити ту гарну і сьвіжу подільську кров затроєну в жерелі житя, тих молодих селянок без носів, з вигнилим піднебінєм, що переносили з покоління в покоління зародок страждань і соромного каліцтва, а тому, що розбещений на всяку розпусту, дідич знущав ся безкарно, не лякаючи ся ані людського суду, ані докорів власного сумління.

Близько того маєтку живе дідич, що в тиранстві над селянами не уступає нікому. Ось який учинок дасть про нього докладне понятє. Пастух, що стеріг його овець, не доглянуv, як вовки покалічили барана новокупленого до череди. Наперед бачучи, що його ждало, пастух утік, зложивши неживого барана під дубом. Другого дня його зловили, на розказ дідича привязали до того самого дуба, під яким лежав неживий баран.

— Їдж, собако, того барана, якого ти дав надїсти вовкам, — сими словами відізвав ся дідич до нього.

Се було в червні, хробаки вже були намножили ся в баранячім стерві. Привязаний до дуба пастух не маючи навіть вільних рук, дочекав ся тої муки, що хробаки розточивши бараняче стерво перенесли ся на вязня і точили його на подобу того скотячого стерва. Серед якої муки в смороді, голоді, справді жив цілі три дни, а поки сконав, хробаки виїли йому очи і тими дірками дістали ся до мізку. Читав я про туртури, які завдавали монахи в вязницях сьв. Інквізиції в Еспанії, але не пригадую собі, щоб у творі ксьондза Льоранте я здибав таке страховище. В дубині в Р. стоїть хрест поставлений під дубом, де згіб

той пастух такою лютою смертю. Той хрест велів поставити богобойний дідич.

Та сама потвора веліла живцем у муравлисько закопати парубка, що викрадав йому мід з пасіки. Та над тим муравлиськом я не бачив хреста. Поки говоримо про ті безправства, не забуваймо про мого сусіда У..., хоча сему пралатови задумав я присвятити окрему главу. Тут згадаю лише мимохідь, що той дідич караючи мужика за крадіж доконану в лісі, велів йому один за одним вирвати чотири зуби за чотири зрубані берези. Було се тоді, коли Г. був у нас губернатором. Повідомлений про сей злочин губернатор визначив комісію. Притягнуто до сеї справи і інші гріхи У., комісія тягла ся довго, діло пішло аж до Петербурга, У. сипав грішми і вийшов чистий і оправданий.

Пан Хамец у П. продає дівчат своїх підданих по 120 руб. асігнаціями за штуку на вибір. Так само П. в Осламові немилосердно внущаєть ся над кожною бідолашною, що посьміє ратувати ся втекою. Обнажених, привязаних до стовпа, з обголеними головами тих дівчат люто січуть лозами, а потім у найбільшу спеку вони мусять робити в полі під голим небом, несьміючи нічим прикрити голови. Проїздячи недавнього часу через Осламів бачив я ті нещасні жертви, яких у тім стані гнали в поле до роботи. Вид тих дівчат з оголеними головами був страшенний. Коли я запитав, чим провинили ся ті нещасні, посіпака, що йшов за ними, відповів з осьміхом, що перучи шматє погубили в воді сорочки, а знаючи, що їх чекає, поховали ся були, але швидко зловлені і приведені до двора на розказ самої пані і в її присутности вчора відібрали кару; тепер — додав — гоню їх полоти пшеницю. І гонячи ся за ними з батогом кликав:

— Далі поснішайте, бо як до вечера пшениця не буде виполена, то вас чекає ще раз така холоста.

Годі висловити омерзїне, яким був я пронятий.

Та таких добрих, покірних, вірних, послушних, роботящих, задоволених малим, як дівчата тутешніх селян; якеж мусить бути серце у тих людей, що так

знущують ся над тими бідолашними! Я бачив на суконних фабриках у деяких тутешніх дідичів, як над молодими дівчатами роблено насильства, против яких здрігаєть ся природа. В Хл. є фабрика обрусів і сервієт, що рівняють ся голяндським тонкістю й узорами; там за варстатом працює кільканайцять дівчат, і всі ті нещасні сотворіня пропахли венеричною отрутою, защецлено їм сином удови, дідички того села. Той ледащо, варт шибениці, може буде повітовим маршалком при найблизших виборах.

Якийсь пан Яніцький з Брацлавщини оповідав мені байдужно, що в їх повіті державці дібр Болеслава Потоцького зробили на три роки угоду з низшим судом, щоб за мужа вбитого під нагайками платити справникови не більше як 400 рублів сріблом, а за жінку 100 рублів. Не маючи серця записувати більше тих староховищ, я закінчу сю главу увагою, яка може пізнійше придасть ся сему краєви.

Не знаю, як довго діла можуть стояти в тім стані, але се знаю, що закон, який би змусив дідичів що року увільнити в своїм маєтку десятого мужика, був би спасеним, додавши ще й сю умову, що кождий мужик, який може дідичеві заплатити 150 рублів срібних, в кождім разі може викупити ся з підданства. Наші загорільці не мали тої думки, коли задумували повстане в тих провінціях. Хотіли відразу піднести шлюзи і оголосити мужиків свободними — гарно булиб довершили діла! Маємо понятє, що таке прим. деспотизм султана; мало бракувало, щоб ми не пізнали, що таке деспотизм сліпої і одуреної юрби. Під панованєм тої юрби злочини і власти множили ся-б в однаковій мірі. Розлючене хлопство, віддане пянству, те не, жорстоке, безсердечне, скинувши наложене на нього ярмо, чим довше двигало те ярм, тим лютійше булоб налягало на всякі безправства та страховища. Вирізати ляхів і жидів, се був би їх найперший оклик.

Осягнувши ту мету, спліндрувавши та поналивши шляхтецькі доми та місточка заселені жидами, почали би мордувати одні одних. Тоді хтобудь зпоміж

нас, припадком утікши з їх рук, дивлячи ся з далека на вигорілі села і місточка, мовив би зітхаючи: — Ні, люди засуджені на неволю, бо загалом людський рід, окрім рідних виїмків, складаєть ся із злих і ледарів, із одної крайности впадає в другу, а не вміючи задовольняти ся розсудливою свободою, мусить повзати перед гіршими і так самогідними та лютими...

Але годі вже на сьогодні сеї мазанини.

2. День забави молодого Подолянина.

З'їхали ся гості до п. Черкаса, сама молодіж з околиці, в сім або десять осіб. Жінок у тій компанії не видати, кождий куцо одягнений, при острогах, з люлькою в зубах і з нагайкою в руці. Переважно ученики кременецької школи, так як і п. Черкас, але Кременець тому не винен, що буйна і непогамована молодіж, бушуючи без ціли при чарці і дівчатах, збираєть ся до найбогатішого з поміж них і там для забави завдає туртури двірській челяди і селянам поверненим на худобу.

В тій компанії Людвік Черкас перед веде і як хазяїн і найвигадливійший у виборі катовань над підданими йому людьми. Явний, бо власною матір'ю признаний байстрюк, такогож як він гонителя Антона Дульського, білявий, малий і підсаковатий, пригадує рисами сову, крота і куну. Між гістьми визначають ся А... дідич села Кулова, або радше розвалин села Кулова, бо дві часті селян уже розігнав той молокосос, далі К. Б., розмазня, підлий, трус, що не шанує власної матери, дідич на часті села Калівки, в злочинствах рівняєть ся М-ському, з яким живе в сусідстві. Далі йдуть свояки Черкасові У... М... Білецькі, драби плечисті і вусаті, а вся їх заслуга в тім, що вміють пити і бити батогами. Але в обох сих точках признають першенство Черкасові.

Дванйцята година, спека нестерпима, гості вже поспідали порядно і по горіліці та закусках опорож-

нили чимало чарок волоського вина. Господар веде їх до стайні, в якій завсїгди стоїть кільканайцять упряжених і верхових коний. В стайні порядок взірцевий. Коні виблискують як ляльки, а стаєнні люди стоять кождий при своїй клітці випростуваний як салдат перед командиром. Черкас погладив білою хусткою першого коня до якого наблизив ся, а побачивши бруд на хустці, буркнув два слова. В тій хвилі приготовані на се катюги хапають стаєнного, що стоїть біля сего коня, і одні посіпака вчислює йому 50 батогів; се звичайна міра, менше у Черкаса не бють, хіба за більше можна поторгувати ся. Підчас тої бійки гості прохочають ся по стайні і бавлять ся, розмовляючи байдужно про коний, а висічений стаєнний, відібравши удари, бере греблицю і щітку і починає чистити коня.

Але щож се за зойк чути біля причілки стайні з підведенного боку? Хозяїн із гістьми виходить сам із стайні: Обступили якийсь предмет що лежить на землі і сьміють ся голосно. Кому ж то вони так придивляють ся? Отсе обвиті дергами і міцно звязані шнурками лежать на землі два слуги з обголеними головами, лицями обернені до сонця. Отак покладенем горілиць, оповитим немов у пеленках і зовсім безвладним помазано лица прісною патокою, а зваблені з озігритим медом овади, мухи та мурашки купами лазять по лицах і завдають собі страшенну учту. Різкий біль доводить мучеників до конвульсійних порушень, і отсим рухам їх лиць придивляєть ся хозяїн і його гості і сьміють ся, мало не тріснуть.

Один із присутних, (коли хочете, скажу котрий) узяв на кінець палички шматок лайна, помазав ним місце, з якого вже був зіссаний мід, і нарисував вуси; той учинок показав ся иншим дуже блискучим дотепом і побільшив веселість усіх зібраних. Натішивши ся доволі сим видом зібрані вертають до стайні. Там вичищеного вже коня Черкас знов, погладив білою хусткою, а бачучи, що бруду вже на ньому не було, велів вчислити ще 50 батогів не давно битому стаєнному, щоб його, як мовив, переконати, що кінь

може бути утриманий зовсім чисто. Похваливши той, на їх думку справедливий присуд хозіяна, зібрані гості вийшли з ним до двора, велївши поперед усього кождий із них осїдлати собі верхївця для проїздки.

Ся проїздка відбула майже чвалом, мала метою оглядини разом із Черкасом численних його фільварків. Та про те вона не забрала часу більше, як дві години. Оббїгли гумна, вівчарнї, горальнї і инші господарські заводи. Бачили на токах молотїльників у кайданах обголеними в півперек головами. Були се втікачі, Черкасові селяни, яких відшукано в Молдавії і Бесарабії. Звичайно випаривши їх канчуками Черкас віддає молодших і здібних на зачот у рекрути, а старшим велить у кайданах робити шість або вісім місяців, а що п'ятниці кождому з них вичислює по сто різок. Жінкам і дївчатам зловлених у бїгах також голить голови і волить їх сїкти, а потім засуджує за прядене мішків.

Як у стайнї, так і по фільварках та гумнах не обійшло ся без битя канчуками за наказом дїдича і все в присутности гостей, яких ся одноманїтність не нудила нї троха. Приїхавши до двора, застали вже накриті столи і засїли до обїду.

Черкасова кухня не визначаєть ся добірністю, тай його гості не перебирають у стравах і напоях; досить їм, аби було багато м'яса та волоського вина, а одного й другого подавано до схочу. Остогидло вже й повтаряти, що й при обїді за найменшим кивком хазіяна водили під батогом слугу, що кенсько подав полумисок або обїляв обрус вином. По обїді подано гостям люльки і всі вийшли на ганок. Перед ганком стояв старий козак, навмисно покликаний до двора, аби хозіянови і гостям подав новий спосіб забави. Той козак, на прозвище Іван Вернигора, давній слуга Черкасів, освоєний з батогом як кїнь на московській почтї, йде об заклад що за чотири рублі сріб.

видержить сто батогів з чиеї будь руки, окрім — як каже з підхлібним усьміхом — могутньої правиці ясновельможного презеса Черкаса, свого дідича. Сей заклад збуджує охоту у присутніх гостей, беруться за калитки і чотири з них дають кождий по рублю козакови, який за се має відібрати від кожного, як кажуть по 25 відливаних батогів. Умусивши згоду, борці і добровільний винуватець беруться за діло. З яким напруженем, з якою заїлостю знущався над козаком кождий з інтересованих і відбивав даному йому рубля, се можна порівняти лише з нечутливістю і гартом катованого драба, що більше як годину витерпів у тих тортурах.

Ся забава і веселі уваги над нею заняли хозяйінови і гостям час аж до вечері, що була лише повторенєм обідної учти з тою хиба ріжницею, що покликано скакуна, який грав на торбані і пописував ся козацьким танцем та співанем сороміцьких українських пісеньок.

Так гарно проведений день треба було закінчити остатнім учинком, характеристичним для сеї підлої зграї. І в самім ділі, коли почало смеркати ся і поки гості забрали ся до спочинку, вислані в село ставні козаки привели хозяйінови та гостям декілька дівчат, силою вхоплених із селянських хат. Роздягнені до гола з наказу хозяйіна і кожда в тім стані вшпхнена до спальні одного гостя, служила всю ніч жиром для тої розпусної і на всяку погань вигадливої молодіжи, а тим часом козаки нагаями відганяли материй тих нещасних, що стояли за плотами і сьміли тільки плакати.

Чи описую тут забави обивательських синів на Поділю, чи може сваволю Айрокезів та Гуронів? Ні, Айрокези та Гурони знущають ся над ворогом зловленим у битві, але моїх земляків ніхто не мучить і не грабить. Нам судило ся бачити се і терпіти за їх

злочини в тім ХІХ віці, прозванім віком осьвіти, в країні багатій усіми дарами природи і мало не в тій самій хвилі, коли наші брати добивали ся — свободи для всіх верстов людности Польщі.

Оповідання про Потоцького передруковані з Етнографічного Збірника том VI.; пісня про Бондарівну з Київської Старини том 41 (1905 р. жовтень); "На нашій не своїй землі" з Літ. наук. Вістника 1907 р. за січень.

З М І С Т .

стор.

Передне слово	3
---------------------	---

ЧАСТЬ I. ПАН ПОТОЦЬКИЙ.

Пісня про Бондарівну	5
Голка	7
Потоцький та баба Зазуля	12
Як Потоцький убив молодицю	13
Потоцький і гошкодрай	14
Як Потоцький учив людей у браму їздить	14
Огонь	15
Наука	15

ЧАСТЬ II. НА НАШІЙ — НЕ СВОЇЙ ЗЕМЛІ.

Як пан Д. на Поділю приймав економа	17
День забави молодого Подолянина	24

ЦІННИК КНИЖОК.

В Кождїй читальни, Товаристві і в кождім українськїм домі
повинні бути отсі книжки:

Нація як правна ідея й інтернаціонал	2	10
Сьвята інквізиція	5	50
Фільозофія соціал-демократії в оправі	2.0	00
Новітна суспільність і церква		35
Оповідання про заздрих Богів		15
Панські жарти		40
Здобутя Бастилії		05
О походженю Бога	1	5
Народність і її початки		25
Основи соціалізму		25
К. Маркс, його життя і наука		15
Прометей		15
Словар чужих слів, котрий числить поверх 12.000 слів		\$2.00
Цар голод (про економію)		35
Звідки взяв ся чоловік		25
Про походжене та розвиток мов		25
Селянство і Соціал-демократія		40

Абу Касимові капці, віршоване оповідане	30
Байки	25
Батраки, драма в 4 діях	35
Варвара Убрик	40
Жидівка вихрестка, драма в 5. діях	50
З ласки Родини в 3. том. оповідане	\$1.50
Історія Боротьби Віри з Наукою, Дрепера	\$1.50
Історія України, 2 томи, Грушівського	\$3.
Індустріяльний Юніонізм	25
Камінна Душа, оповідане	\$1.50
Кобзар, великий, повний	\$1.00
Клясова Справедливість	15
Козацька пімства	30
Лис Микита, дуже смішне оповідане	50
Наймичка, драма в 5. діях	35
Оповідане про Заздрих Богів	15
Попада в зільниці	15
Панські жарти, оповідане з остатних часів пань- щини	40
Плаваючий острів	10
Премудрий Соломон	5
Про Українських Козаків, Татар та Турків	25
Пророцтва Михальди	25
Повернувся із Себіру, драма в 5. діях	35
Прометей, драматичний уривок	15
Початок родини приватної влади і держави	75
Словарець кишеньковий, українсько- ангельський і ангельсько-український	50
Свідки, сценічний жарт в 1. дії	15
Соціалізм	15
Серед вічних снігів і ледів	30
Торбина сміху а мішок реготу	25
Українські пісні	25
Сонник великий	40
Українсько Німецький підручник	30
Як мошко вийшов на спілці з Грицьком	10
Як ковбаса та чарка, то минеть ся й сварка, ко- медія з співами в 1. дії	20
Двоє, сценічний малюнок на 1. дію	10
За друзі своя, драма в 5. діях	40

Панна штукарка, жарт в 3. діях	30
Хмара, драма в 5 діях	40
Хата за селом, драма в 5 діях	50
Циганка Аза, драма в 5. діях, зі співами і танцями	50
Запорожська Слава, оповіданє	50
Програма Комуністів	50
Женщини і Соціалістичний Робітничий Рух	30

Біля машини	10
В 10-ті роковини діла М. Січинського	10
Збірка розвідок о природних науках	10
Житє, смерть і похорон п. С.С.Ортинського	10
Комуністичний маніфест	25
Класова боротьба	10
Лист Божий	10
Не любо не слухай, брехать не мішай . .	20
Народна справа в Америці	10
Оригінальний чоловік і інші оповідання	25
Подорож іуліанів до краю лїліанів . .	20
Перекази старинного світа	35
Повний співанник, під нотами	60
Про батька Богдана Хмельницького . .	35
Початки Релігії	20
Припізнений московський паспорт . .	10
Польща йде та й не одна а дві	25
Продукція	10
Рухові забави і гри	30
Русин а Москаль	15
Соціалїзм а Релїгїя	10
Серед вічних снігів та ледів	30
Соціольсїя і соціяльні науки	15
Українці як народ	10
Як люде научились рахувати?	10
Що чувати тепер в ріднім краю? . . .	10
Через кордон	15
Чотири казки	15

Всі замовлення посплайте на адресу:

NARODNA KNYHARNIA

433 East 9-th St.

New York

197594

Американський шлях
Безталанна, драма
Бувальщина, комедія
Бурлака, драма в
Великий молох, пє

Вихрест, драма в
Глитай або Павук,

Дай серцю волю, заведе в неволю, драма в 3 діях... 40 "

Двоє, драматичний малюнок на 1 дію . 10

Добрі діти, образ з життя амер. школярів на 3 дії 15

Душогуби, драма в 5 діях 35

Душогубка, драма в 4 діях 30 "

Дячиха, комедія в 4 діях 35

За Друзі своя, драма в 5. діях, 40

За Немаць іду, оперета в 4 діях 20

Запорожський клад, комедійно-опера в 3. діях ... 30 "

Катерина, драма в 4 діях 30

Мазепа, драма в 5 діях ... 35 "

На сїножатї, жарт на одну дію 25

На старости лїт, образ з життя народа в 1 дії 10

Наталка Полтавка, комедійно-опера в 2 діях 20 "

На тихі води, на ясні зори, сцен. образок в 4 діях . 25 "

Недолюдки, бувальщина в 3 діях ... 30 "

Орися, малюнки з міщанського життя в 4 діях 35

Пімста жидівки, драма в 5. діях. ... 40 "

Повернує ся із Сибіру, драма в 5 діях 35

По ревізії, етюд в 1 дії 20 "

Пошились у дурні, комедія-оперетка в 3 діях 35

Прометей, драматичний уривок 15

Простак, комедія в 1 дії 20 "

Сватане на вечерницях жарт в 1 дії 10

Сватане на Гончарівці, оперета в 3 діях 35

Соколики, комедія в 4 діях 35 "

Страйк сценічний образ в 3 діях 20 "

Сьвідки, комедія в 1. дії ... 15 "

Тарас Бульба під Дубном, драма в 4 діях 35

Горновий вінок, або жертви царизму драма в 4 діях. 50 "

Гмара, драма в 4 діях 50 "

Царицині черевички, комедія в 5 діях 25

Щасливий Край, комедія на одну дію 15

Як ковбаса та чарка. то минеть ся й сварка,
водеріль в 1 дії 20

Всі замовлення посилайте на адресу:

NARODNA KNYHARNIA

+ 9-th St.,

New York, N. Y

I
82.425